

Agnieszka Janiak-Jasińska
*Uniwersytet Warszawski**
E-mail: a.janiak-jasinska@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0001-6629-9058

Kompetencje badawcze w kształceniu przyszłych nauczycieli – projektowanie programów studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela**

Summary:

RESEARCH COMPETENCES IN EDUCATING FUTURE TEACHERS – DESIGNING STUDY PROGRAMMES THAT PREPARE STUDENTS FOR THE TEACHING PROFESSION**

The nearly five-year period of implementing new solutions in initial teacher education, caused by the introduction of new legal regulations, encourages verifying the validity of the assumptions made and rethinking the adopted concepts. The article aims to indicate the key issues related to the design of future teachers' education, in particular the development of their research competence. For this purpose, the author analysed the legal regulations affecting its conception and the solutions implemented at Polish universities. The article discusses the doubts related to the inclusion of a five-year teacher training path into the two-stage study system, the consequences of choosing a study profile and the placement of psychological, pedagogical and didactic preparation in the study programme.

Keywords: initial teacher education, teacher education programme, education concept, research competence

* Adres: Uniwersytet Warszawski, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

** Finansowanie publikacji: Uniwersytet Warszawski

Wstęp

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 20 lipca 2018 r. (Dz. U. 2018 poz. 1668) wraz z jej aktami wykonawczymi regulującymi tworzenie i prowadzenie studiów zmieniła w sposób znaczący organizację studiów, przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela i postawiła przed każdą z uczelni prowadzących kształcenie nauczycielskie, wyzwanie sformułowania koncepcji tego kształcenia, specyficznej dla danej uczelni, ale i zgodnej z wymaganiami ustawodawcy. Szybkie tempo wdrażania nowego prawa sprawiło, że o poszczególnych jej elementach decydowano pod presją czasu, ograniczono się do kwestii kluczowych dla organizacji kształcenia, odkładając na bok pogłębioną refleksję nad całokształtem tej koncepcji. Po pięciu latach funkcjonowania nowego systemu kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela, gdy wśród obecnych studentów nie ma już osób realizujących kształcenie nauczycielskie zgodne z ministerialnymi standardami z 2012 r. (zob. Rozporządzenie MNiSW z 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela, Dz.U. 2012 poz. 131), warto rozważyć zasadność przyjętych rozwiązań.

Celem niniejszego artykułu jest więc zasygnalizowanie zagadnień istotnych dla koncepcji kształcenia przyszłych nauczycieli, szczególnie w odniesieniu do ich kompetencji badawczych, których znaczenie istotnie wzrosło wskutek powiązania uprawnień zawodowych z ukończeniem studiów II stopnia i uzyskaniem tytułu zawodowego magistra. Przekonanie o wadze wskazanych problemów, czerpię z analizy dokumentów regulujących projektowanie i prowadzenie studiów, w tym studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela¹, wyników ocen programowych przeprowadzanych przez Polską Komisję Akredytacyjną (dalej: PKA) i publikowanych w postaci raportów na stronie internetowej tej instytucji oraz z doświadczenia w pracach zespołu dziedzinowego i zespołu ds. kształcenia nauczycieli, działających w ramach PKA.

Kształcenie przygotowujące do zawodu nauczyciela a studia dwustopniowe

Ponownego przemyślenia wymaga z pewnością włączenie pięcioletniego kształcenia przyszłych nauczycieli do systemu studiów dwustopniowych. W roz-

¹ Dla powyższych rozważań istotne są: rozporządzenie MNISW z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz.U. 2018, poz. 1861); rozporządzenie MNiSW z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6-8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (Dz. U. 2018, poz. 2218); rozporządzenie MNiSW z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela (Dz.U. 2019, poz. 1450).

porządzeniu MNiSW z 25 lipca 2018 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela ustawodawca wskazał, że przygotowanie nauczycieli przedmiotu powinno odbywać się na studiach I i II stopnia lub jednolitych studiach magisterskich „na kierunku, którego program studiów określa efekty uczenia się obejmujące wiedzę i umiejętności odpowiadające wszystkim wymaganiom [...] podstawy programowej przedmiotu nauczania [...]” (Dz.U. 2019 r., poz. 1450 r., zał. 1, pkt. 1.4, s. 2). Rozłożenie zajęć z określonej w rozporządzeniu grupy B (przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne), grupy C (podstawy dydaktyki i emisja głosu), grupy D (przygotowanie dydaktyczne do nauczania pierwszego przedmiotu) i ewentualnie grupy E (przygotowanie do nauczania kolejnego przedmiotu) powinno być skorelowane z przygotowaniem merytorycznym. Trudno sobie bowiem wyobrazić, by np. student filologii obcej rozpoczynał praktyki zawodowe z grupy D, nie posiadając odpowiedniego poziomu biegłości językowej, wiedzy językoznawczej i literaturoznawczej. Biorąc pod uwagę, że na wielu uczelniach na kierunki filologiczne przyjmowani są kandydaci także bez znajomości języka obcego i nabycie właściwych kompetencji językowych wymaga czasu, realizacja zajęć i praktyk z grupy D nie może nastąpić w pierwszych etapach studiów licencjackich.²

Ulokowanie poszczególnych elementów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela w programie studiów I i II stopnia, musi także umożliwiać studentom jego kontynuowanie w przypadku zmiany uczelni po ukończeniu studiów I stopnia. Przyszłych nauczycieli nie należy bowiem przez wybór ścieżki zawodowej pozbawiać prawa do mobilności naukowej, poznawania nowych ośrodków akademickich i prowadzonych w nich badań naukowych. Nie należy też ich zmuszać do powtarzania treści opanowanych podczas studiów licencjackich. Stąd suplementy dyplomów ukończenia studiów I stopnia powinny zawierać kompletną i jasną informację o zakresie zrealizowanego kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela.³ Dzięki temu inna uczelnia w procesie rekrutacji na studia II stopnia będzie mogła przedłożyć studentowi plan jego kontynuowania, uwzględniający osiągnięte na studiach I stopnia efekty uczenia się.

² Ważny artykuł o wyzwaniach związanych z jakością kształcenia na kierunkach filologicznych zob. A. Strugielska (2022).

³ Należy jednak pamiętać, że informacja ta nie może pojawić się w pkt. 5.2. suplementu, przeznaczonym do potwierdzenia uzyskanych podczas studiów uprawnień zawodowych. Odpowiednią formułę w tej sprawie może wprowadzić do suplementu wyłącznie ta uczelnia, która wydawać będzie dyplom ukończenia studiów II stopnia, bez względu na to, czy zajęcia z grupy B, C, D i ewentualne E ulokowane były w programie studiów I stopnia, na obu poziomach kształcenia czy wyłącznie na studiach II stopnia. Kluczowe jest bowiem uzyskanie pełnego przygotowania merytorycznego.

Należy jednak pamiętać, że studenci korzystając z możliwości, jakie stwarza system boloński mogą planować nie tylko kontynuowanie studiów na innej uczelni, ale także zmianę kierunku studiów (niekoniecznie związaną ze zmianą alma mater). Literalna, językowa interpretacja przywołanego powyżej fragmentu standardu kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela, podkreślająca użytą w dokumencie liczbę pojedynczą („kierunku”) studentom przygotowującym się do zawodu nauczyciela na taką ścieżkę edukacyjną nie pozwala. Zobowiązuje ona studenta do pozostania na tym samym kierunku studiów przez pięć lat. Przykładowo, zgodnie z tą koncepcją, student, który zamierza zostać nauczycielem matematyki winien ukończyć studia I i II stopnia na kierunku matematyka. Takie wąskie rozumienie zapisów ministerialnego standardu nie wydaje się jednak celowe i funkcjonalne. Na wielu uczelniach studia II stopnia pogłębiają wiedzę i umiejętności opanowane przez studentów na studiach I stopnia, ale także albo powiększają ich kompetencje o metodologię i wyniki badawcze innych dyscyplin albo poszerzają pola badawcze o zagadnienia nieomawiane podczas wcześniejszego etapu kształcenia. Różnice w koncepcji kształcenia na obu poziomach studiów sygnalizowane są zmianą nazwy kierunku studiów lub też przyporządkowaniem studiów do dyscyplin naukowych (np. Iberystyka: Hispanistyka oraz Iberystyka: Portugaliistyka – studia I stopnia i Filologia iberyjska – studia II stopnia na Uniwersytecie Warszawskim⁴). Porównanie efektów uczenia się i treści programowych wskazuje jednak (przy wszystkich różnicach wynikających z przyjętej koncepcji) na ciągłość kształcenia i spełnienie warunku określonego w standardzie kształcenia przyszłych nauczycieli dotyczącego realizacji wszystkich wymagań podstawy programowej przedmiotu nauczania.

Wydaje się więc, że właściwszym rozwiązaniem jest samodzielne zdefiniowanie przez każdą uczelnię możliwych ścieżek edukacyjnych prowadzących do uzyskania pełnego (merytorycznego, psychologiczno-pedagogicznego i dydaktycznego) przygotowania do zawodu nauczyciela danego przedmiotu, odwołujące się nie do nazwy kierunku, ale efektów uczenia się i treści programowych przypisanych do studiów na 6 i 7 poziomie Polskiej Ramy Kwalifikacji (dalej PRK). Podejście takie pozwala pogodzić dążenie ustawodawcy do podniesienia poziomu przygotowania merytorycznego kandydatów do pracy w zawodzie nauczyciela z prawem studenta do indywidualizacji procesu kształcenia i zmiany kierunku studiów po ukończeniu studiów I stopnia. Stwarza także możliwość wzbogacenia kompetencji przyszłego

⁴ Wszystkie przytaczane w artykule przykłady pochodzą z Uniwersytetu Warszawskiego nie tylko ze względu na fakt, że są mi najlepiej znane. Posługiwanie się przykładami innych uczelni w celu zobrazowania wątpliwości/problemów związanych z kształceniem przyszłych nauczycieli, bez szczegółowego przedstawienia tych konkretnych przypadków byłoby wysoce nieostrożne.

nauczyciela przedmiotu. Przykładowo: absolwent oferowanych przez Uniwersytet Warszawski studiów I stopnia na kierunku Historia, przyporządkowanych w 100% do dyscypliny historia i studiów II stopnia na kierunku Historia i kultura Żydów, którego dyscypliną wiodącą jest historia, a dyscyplinami uzupełniającymi literaturoznawstwo i nauki o kulturze i religii będzie posiadał wiedzę i umiejętności pozwalające na realizację podstawy programowej przedmiotu historia w szkole podstawowej i ponadpodstawowej, ale będzie także merytorycznie przygotowany do współpracy z nauczycielem języka polskiego czy wiedzy o społeczeństwie. Należy jednak podkreślić, że wdrożenie takiego rozwiązania wymaga rzetelnej analizy efektów uczenia się i treści programowych określonych dla poszczególnych poziomów studiów i porównania ich z wymaganiami podstaw programowych przedmiotów szkolnych oraz sformułowania przez uczelnię czytelnej koncepcji kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela danego przedmiotu, np. nauczyciela historii, nauczyciela biologii, nauczyciela techniki. Trudno w tym momencie wskazać przykład dobrej praktyki w tym zakresie. Uczelnie ograniczają się bowiem do informowania za pośrednictwem swoich stron internetowych o prowadzeniu bądź nie kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela, nie wyjaśniają natomiast w jakie kompetencje wyposażą przyszłego nauczyciela przedmiotu (np. nauczyciela chemii czy nauczyciela języka polskiego) oraz w jaki sposób to osiągną.

Profil i program studiów a kompetencje badawcze przyszłego nauczyciela

Koncepcja kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela powinna uwzględniać specyfikę profilu studiów, na których kształcenie przyszłych nauczycieli jest prowadzone. Ustawodawca nie wskazał profilu właściwego dla tego typu studiów. W ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r. utrzymano podział na dwa profile: praktyczny, „na którym ponad połowa punktów ECTS jest przypisana zajęciom kształtującym umiejętności praktyczne” i ogólnoakademickim, „na którym ponad połowa punktów ECTS jest przypisana zajęciom związanym z prowadzoną w uczelni działalnością naukową” (Dz. U. 2018, poz. 1668, art. 64, ust. 2, s. 31). Konsekwencją nacisku na kształcenie umiejętności praktycznych na studiach o profilu praktycznym jest ustawowy wymóg uwzględnienia w programie studiów praktyk zawodowych realizowanych w dłuższym wymiarze czasu. Na studiach I stopnia i jednolitych magisterskich, powinny one trwać co najmniej sześć miesięcy, na studiach II stopnia – co najmniej trzy. Zasada ta nie obejmuje jednak studiów, przygotowujących do zawodu określonych w art. 68, ust. 1, a więc także do zawodu nauczyciela (Dz. U. 2018, poz. 1668, art. 67, ust. 6 i art. 68, ust. 1, s. 32). Długość

praktyk zawodowych, przygotowujących do zawodu nauczyciela określona została w standardzie kształcenia i jest ona znacznie, bo około dziesięciokrotnie krótsza niż wymagana od studiów o profilu praktycznym, nieregulowanych ministerialnym standardem. Przyszłego nauczyciela przedmiotu prowadzonego w szkole podstawowej i ponadpodstawowej uczelnia musi bowiem skierować na praktyki zawodowe w wymiarze 150h (30h praktyk psychologiczno-pedagogicznych i 120h praktyk dydaktycznych) lub 240h, jeśli planuje nauczać dwóch przedmiotów (150h+90h praktyk dydaktycznych, przygotowujących do nauczania drugiego przedmiotu). Dla porównania Polska Komisja Akredytacyjna oszacowała wymiar praktyk na studiach o profilu praktycznym na 960h w przypadku studiów I stopnia i 480h na studiach II stopnia (łącznie w ciągu pięciu lat studiów: 1440h)⁵.

Trudno wyjaśnić, dlaczego ustawodawca uznał, że cechą specyficzną studiów nauczycielskich o profilu praktycznym nie muszą być praktyki zawodowe. Możliwe, że zdając sobie sprawę z trudności organizacyjnych w realizacji tak długich praktyk w szkołach, nie chciał zniechęcać uczelni do realizacji zadania przygotowywania przyszłych kadr pedagogicznych, w szczególności tych uczelni, które ustawowo skazane zostały na prowadzenie studiów o profilu praktycznym. Ograniczenie to sformułowano wobec uczelni, które w dyscyplinie, do której przyporządkowano kierunek studiów lub w dyscyplinie wiodącej, posiadają kategorię naukową C lub nie posiadają jej wcale (Dz. U. 2018, poz. 1668, art. 53, ust. 4, pkt. 2, s. 26)⁶. Należy jednak podkreślić, że jest to jedynie przypuszczenie.

O specyfice studiów nauczycielskich o profilu praktycznym czy ogólnoakademickim nie **świadczy więc** obligatoryjność i wymiar praktyk zawodowych. Jej istotą powinny być inaczej zdefiniowane efekty uczenia się. Na odmiennosc tę wskazują charakterystyki drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6 i 7 PRK. W przypadku studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela przedmiotu odnoszą się one do przygotowania merytorycznego, czyli

⁵ Stanowisko interpretacyjne nr 3/2020 Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej z dnia 21 maja 2020 r.: <https://www.pka.edu.pl/wp-content/uploads/2020/08/Stnowisko-3.pdf>

⁶ Ten sam przepis mocno ograniczał prawo tego typu uczelni do prowadzenia studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela. Przysługiwało ono jedynie tym uczelniom z kategorią C lub bez kategorii naukowej w dyscyplinie, do której przyporządkowano kierunek studiów lub dyscyplinie wiodącej, które zawarły porozumienie o współpracy przy prowadzeniu studiów nauczycielskich z uczelniami, posiadającymi w tej dyscyplinie kategorię naukową A+, A lub B+. Nowelizacja ustawy z 23 lipca 2021 r., wprowadzająca nową kategorię uczelni zawodowej: „akademię nauk stosowanych”, znacząco zmniejszyła zasięg tego ograniczenia. Akademie nauk stosowanych zostały bowiem zwolnione z obowiązku zawierania w/w porozumienia, Ustawa z dnia 23 lipca 2021 r. o zmianie ustawy – prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021 poz. 1630), art. 1, pkt 6, s. 2.

do zajęć z grupy A według nomenklatury przyjętej w ministerialnym standardzie. Efekty przygotowania psychologiczno-pedagogicznego i dydaktycznego, do zrealizowania w grupie B, C i D (ewentualnie też E) zostały ujęte osobno w rozporządzeniu dot. standardu kształcenia przyszłych nauczycieli.

Absolwent studiów II stopnia, a więc tych, po ukończeniu których możliwe jest uzyskanie uprawnień do wykonywania zawodu nauczyciela zna w stopniu pogłębnym m.in. „wybrane fakty, obiekty i zjawiska oraz dotyczące ich metody i teorie wyjaśniające złożone zależności między nimi, stanowiące zaawansowaną wiedzę ogólną z zakresu dyscyplin naukowych lub artystycznych tworzących podstawy teoretyczne, uporządkowaną i podbudowaną teoretycznie wiedzę obejmującą kluczowe zagadnienia oraz wybrane zagadnienia z zakresu zaawansowanej wiedzy szczegółowej – właściwe dla programu studiów”. Jeśli ukończył studia o profilu praktycznym – dodatkowo zna również „zastosowania tej wiedzy w działalności zawodowej” związanej z kierunkiem studiów. Jeśli zaś studia o profilu ogólnoakademickim – to zna też „główne tendencje rozwojowe” dyscyplin naukowych, do których przyporządkowano kierunek studiów. W zakresie umiejętności badawczych absolwent studiów o profilu ogólnoakademickim powinien umieć „formułować i rozwiązywać złożone i nietypowe problemy” oraz formułować i testować hipotezy związane z prostymi problemami badawczymi, podczas gdy absolwent studiów o profilu praktycznymi – „formułować i rozwiązywać problemy oraz wykonywać zadania typowe dla działalności zawodowej związanej z kierunkiem studiów” oraz „formułować i testować hipotezy związane z prostymi problemami wdrożeniowymi” (Dz. U. 2018, poz. 2218, s. 2–4).

Jak widać, studia na poziomie 7 PRK służą rozwijaniu kompetencji badawczych, przy czym na studiach o profilu praktycznym studenci powinni prowadzić badania o charakterze wdrożeniowym, służące rozwiązywaniu problemów zawodowych. Na studiach II stopnia badania te stanowią podstawę pracy dyplomowej, stąd uzasadnione jest oczekiwanie, by na studiach o profilu praktycznym – przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela, była ona poświęcona wyzwaniom dydaktycznym związanym z nauczaniem danego przedmiotu. Program tych studiów winien być podporządkowany temu celowi, a więc umożliwiać pogłębienie wiedzy z zakresu dyscypliny/dyscyplin kluczowych dla danego przedmiotu nauczania (dyscypliny/dyscyplin, do której/których przyporządkowano kierunek studiów), a także psychologii, pedagogiki i metodyki nauczania oraz kłaść nacisk na doskonalenie umiejętności badania zastosowań tej wiedzy w działalności zawodowej, czyli w pracy nauczyciela. Zasadne wydaje się więc **włączanie całości przygotowania zawodowego tj. wszystkich grup zajęć wskazanych w standardzie kształcenia przyszłych nauczycieli (nie tylko grupy A, ale także grupy B, C, D i ewentualnie E) do obligatoryjnej części programu studiów i tym samym, do łącznej wartości punktów ECTS wymaganych**

do ukończenia studiów (180 na studiach I stopnia i 120 na studiach II stopnia), nawet jeśli odbędzie się to kosztem kształcenia w dyscyplinie/dyscyplinach, do której/których przyporządkowano kierunek studiów. Absolwent studiów nauczycielskich o profilu praktycznym ma być bowiem refleksyjnym nauczycielem przedmiotu, znającym metody i procedury badawcze specyficzne dla dyscypliny/dyscyplin kluczowych dla nauczanego przedmiotu, nie zaś badaczem w tej dyscyplinie/dyscyplinach, wyposażonym także w umiejętności zawodowe.

Większość uczelni w Polsce mających prawo do swobodnego wyboru profilu studiów nadaje kierunkom, na których przygotowuje się studentów do pracy w zawodzie nauczyciela profil ogólnoakademicki. Powstające na tego typu studiach prace magisterskie rozwiązują złożone problemy badawcze niezwiązane wprost z działalnością zawodową. Dowodzą umiejętności formułowania i testowania hipotez badawczych przy zastosowaniu metod badawczych specyficznych dla dyscypliny/dyscyplin, do których przyporządkowano kierunek studiów i wykorzystaniu zaawansowanej i pogłębionej wiedzy z ich obszaru. Treści programowe i metody ich realizacji koncentrować się więc powinny na kształceniu kompetencji ściśle powiązanych ze specyfiką dyscypliny/dyscyplin tworzących teoretyczny fundament danego kierunku studiów i z jego zakresem przedmiotowym, uniwersalnych kompetencji badawczych (np. umiejętność argumentowania) oraz – jak słusznie zauważa Beata Mikołajczyk – na doskonaleniu kompetencji miękkich, „niezbędnych do pokonania każdego z etapów procesu badawczego”, np. umiejętności komunikacyjnych (Mikołajczyk, 2022, s. 212–213). Absolwent studiów II stopnia o profilu ogólnoakademickim z założenia jest zatem przygotowany do roli badacza/specjalisty w danym obszarze badawczym, ale także do wykorzystania umiejętności badawczych w różnych, nieprzewidywalnych warunkach, w tym także zawodowych. Jeśli na danym kierunku studiów o profilu ogólnoakademickim, prowadzone jest kształcenie przygotowujące do zawodu nauczyciela, to ich absolwent jest badaczem wyposażonym dodatkowo w umiejętności zawodowe. Analogicznie do innych specjalności zawodowych oferowanych na tym samym kierunku studiów. Przykładowo: absolwenci studiów II stopnia na kierunku historia będą historykami, których wiedza i umiejętności mogą znaleźć zastosowanie w różnych obszarach życia społecznego i działalności zawodowej. Jeśli jednak na kierunku tym studenci realizują specjalność nauczycielską albo archiwistyczną, to kończąc studia II stopnia o profilu ogólnoakademickim będą historykami z dodatkowym przygotowaniem do pracy w zawodzie nauczyciela albo archiwisty.

Wynikająca z PRK na studiach o profilu ogólnoakademickim konieczność skoncentrowania kształcenia na wiedzy i umiejętnościach niezbędnych w badaniach typowych dla danej dyscypliny/dyscyplin naukowych stawia pod znakiem zapytania włączanie przygotowania zawodowego do obowiązkowej części programu studiów

czyli do puli punktów ECTS wymaganych do ukończenia studiów. Taki model kształcenia, w którym co najmniej 28 pkt ECTS (lub 35 pkt ECTS, jeśli program obejmuje przygotowanie do nauczania dwóch przedmiotów) przypisanych w standardzie kształcenia przyszłych nauczycieli do przygotowania psychologiczno-pedagogicznego i dydaktycznego wliczane jest do 300 pkt ECTS, wymaganych w toku studiów I i II stopnia jest modelem najczęściej występującym na polskich uczelniach, na różnych kierunkach studiów. Należy jednak pamiętać, że w zależności od przyjętych rozwiązań kształcenie to rozłożone jest równomiernie między studia I i II stopnia lub skoncentrowane na jednym poziomie studiów, najczęściej na studiach II stopnia, co oznacza, że cały wskazany powyżej nakład pracy studenta niezbędny do opanowania wiedzy i umiejętności zawodowych, mieści się w 120 punktach ECTS. W modelu tym, wygodnym dla studentów, bo nie obciążającym ich dodatkowymi godzinami zajęć i pracą własną i stosunkowo łatwym we wdrożeniu, bo nie generującym dodatkowych kosztów kształcenia, przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne i dydaktyczne realizowane jest kosztem doskonalenia kompetencji badawczych: pogłębiania wiedzy i ćwiczenia umiejętności prowadzenia badań w danej dyscyplinie/dyscyplinach naukowych. Uzasadnione wydaje się w tym przypadku pytanie o porównywalność wiedzy specjalistycznej i umiejętności prowadzenia badań absolwentów, którzy podczas studiów realizowali ścieżkę kształcenia nauczycielskiego lub inną ścieżkę o charakterze naukowym (np. specjalność nauczycielska albo przekładoznawstwo na filologii obcej, specjalność nauczycielska albo historia mówiona na historii).

Rzadkim, występującym głównie na Uniwersytecie Warszawskim, jest model, w którym kształcenie przygotowujące do zawodu nauczyciela to dodatkowy, fakultatywny element programu studiów, a liczba punktów ECTS przypisana do zajęć i praktyk z grupy B, C, D i ewentualnie E nie należy do puli punktów ECTS wymaganych do ukończenia studiów. Jedynym elementem przygotowania do zawodu nauczyciela wchodzącym do obowiązkowej części programu studiów jest przygotowanie merytoryczne (grupa A). Student może (ale nie musi) skorzystać z tej oferty i równoległe z przygotowywaniem się do roli badacza/specjalisty w danym obszarze badań nabywać umiejętności zawodowe. Wymaga to jednak od niego dodatkowego nakładu czasu i wysiłku, może więc rodzić problemy z łączeniem studiów z innymi aktywnościami i zniechęcać do podejmowania takiego wyzwania. Rozwiązanie to, jakkolwiek kosztowne dla uczelni, pozwala maksymalnie dużo czasu poświęcić na kształcenie w dyscyplinie/ dyscyplinach, do których przyporządkowano kierunek studiów i tym samym w przypadku przyszłych nauczycieli – wzmacniać ich przygotowanie merytoryczne. Różnice między absolwentami w stopniu opanowania efektów uczenia się zdefiniowanych dla kierunku studiów nie są wówczas konsekwencją systemowego ograniczenia ścieżki kształcenia w dyscyplinie, ale skutkiem uwarunkowań indywidualnych.

Zakończenie

W projektowaniu studiów przygotowujących do zawodu nauczyciela ważne jest zatem, nie tylko uwzględnienie wszystkich wymagań określonych przez ustawodawcę, ale przemyślane zdefiniowanie sylwetki absolwenta tych studiów. Czy ma być on nauczycielem przedmiotu, gotowym do badań nad procesem uczenia, ale także znającym metody i procedury badawcze specyficzne dla dyscypliny/ dyscyplin fundamentalnych dla nauczanego przedmiotu, czy raczej badaczem/ specjalistą w danym obszarze badawczym, wyposażonym dodatkowo w umiejętności zawodowe? Czy przygotowanie merytoryczne przyszłego nauczyciela przedmiotu powinno być takie same, jak każdego innego absolwenta danego kierunku studiów, czy może nieco inne? Czy pożądanym jest, by było ono ściśle związane z jedną dyscypliną, wiodącą dla przedmiotu szkolnego, czy może, by uwzględniało ono punkty widzenia różnych nauk? Odpowiedzi na te pytania powinny wpływać na wybór profilu studiów, rozłożenie kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela w toku studiów dwustopniowych, wreszcie ulokowanie zajęć wynikających z ministerialnego standardu w programie studiów. Nie sposób ich jednak udzielić bez pogłębionej analizy nie tylko uwarunkowań prawnych, ale także, a może nawet przede wszystkim oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego uczelni. Konieczne jest rozpoznanie potrzeb rynku pracy, z którym zmierzą się świeżo wykształceni nauczyciele. Czy na pewno znajdą pracę w zawodzie, czy raczej będą jej poszukiwać w pokrewnych obszarach zawodowych, np. w popularyzacji nauki? Jakich postaw i jakich umiejętności oczekiwać będą przyszli pracodawcy? Jak rozumie rolę nauczyciela lokalne środowisko społeczne? Jak definiowane są wyzwania edukacyjne, przed którymi w najbliższej przyszłości staną nauczyciele? Wybór sylwetki absolwenta studiów przygotowujących do zawodu nauczyciela między refleksyjnym nauczycielem przedmiotu a badaczem wyposażonym w umiejętności zawodowe, a co za tym idzie wybór koncepcji kształcenia przyszłego nauczyciela – nie powinien zależeć wyłącznie od przekonań środowiska akademickiego, ale także od potrzeb interesariuszy zewnętrznych.

References

- Mikołajczyk, B. (2022). Kształcenie przez badania jako podstawa konstrukcji programu studiów. W: B. Mikołajczyk, A. Konieczka-Śliwińska (red.), *Kształcenie akademickie. Współczesne konteksty i wyzwania* (s. 105–228). Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- Strugińska, A. (2022). Jakość kształcenia językowego w polskim szkolnictwie wyższym na przykładzie filologii. Wyniki analiz Polskiej Komisji Akredytacyjnej w latach 2019–2021. W: B. Mikołajczyk, A. Konieczka-Śliwińska (red.), *Kształcenie akademickie. Współczesne konteksty i wyzwania* (s. 293–316). Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

- Rozporządzenie MNiSW z 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela (Dz.U. 2012, poz. 131).
- Rozporządzenie MNiSW z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6-8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (Dz. U. 2018, poz. 2218).
- Rozporządzenie MNiSW z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela (Dz.U. 2019, poz. 1450).
- Rozporządzenie MNiSW z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz.U. 2018, poz. 1861).
- Stanowisko interpretacyjne nr 3/2020 Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej z dnia 21 maja 2020 r. Pobrane z: <https://www.pka.edu.pl/wp-content/uploads/2020/08/Stanowisko-3.pdf>
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668)
- Ustawa z dnia 23 lipca 2021 r. o zmianie ustawy – prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021, poz. 1630)